

สันติภาพ ความรุนแรง และบาดแผลที่ซ่อนอยู่ใน มุมมองของเรื่องเล่าสมัยใหม่¹

Peace, Violence, and Wounds Hidden behind a Perspective of Contemporary Narratives

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสันติภาพผ่านมุมมองของปัจเจกบุคคลบุคคลในมิติความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครกับบริบทต่างๆ และมีมติการให้นิยามความหมาย วิธีการวิเคราะห์ผสมผสานระหว่างการนำมโนทัศน์สันติภาพมาวิเคราะห์ด้วบริบทร่วมกับการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบจากเรื่องเล่าจำนวนสามเรื่องคือ “สันแรง” ของธงชัย สุรการ “คนต่อนก” ของไพฑูรย์ ธิญา และ “โลกใบเล็กของซัลมาน” ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ผลการศึกษาในมิติความสัมพันธ์พบว่า บริบทของระบบตลาดทำให้คนจนถูกเอาเปรียบ การประกอบอาชีพในพื้นที่ส่วนรวมถูกคุกคามผ่านความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และคนพึ่งพาตนเองได้ยากขึ้นจนขาดความสุขในชีวิต ในขณะที่บริบทการท่องเที่ยวยุคสมัยใหม่ได้ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ลงเหลือเพียงสินค้าที่ขายได้ สำหรับการให้นิยามความหมายพบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้คนสับสนในคุณค่าของตนเองและขาดการเคารพต่อกัน จนทำให้ความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น แนวทางหนึ่งในการกลับคืนสู่ชีวิตที่เป็นสุขจึงอยู่ที่การยอมรับและให้คุณค่าต่อวิถีการดำรงอยู่ที่แตกต่างของคน

คำสำคัญ : สันติภาพ ความรุนแรง เรื่องเล่าสมัยใหม่

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง เรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้จากวรรณกรรมไทยร่วมสมัย (พ.ศ.2516-2554) ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณเงินแผ่นดิน ปี พ.ศ.2554 มหาวิทยาลัยทักษิณ

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

Abstract

This study aimed to investigate peace through individuals and dimensions of their relationships in different contexts in the stories, and dimensions of their definitions. The study incorporated the concept of peace into the analysis of narrative components. The narratives used in the study were Sin Raeng by Thongchai Suragam, Kon Tor Nok by Paitoon Thanya, and Lok Bai Lek Kong Salman by Kanokpong Songsompan. The analysis of dimensions of the characters' relationships revealed that the poor were exploited in the market system. Occupations which depended on communal lands were threatened by the structural violence whilst human was degraded to a product in modern tourism industry. For the aspect of definitions, the process of development made people doubt themselves and their self-worth, disrespect each other, and aggravate conflicts among them. A possible solution to return to a happy life is to accept and value each other's' different ways of life.

Keyword : Peace, Violence, Contemporary Narratives

บทนำ

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในยุคสมัยใหม่ เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าผลกระทบบางส่วนของกระบวนการนั้นได้สร้างปัญหาให้แก่คนท้องถิ่นที่พึ่งพิงอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพ ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นข้อมูลที่มีนัยสำคัญให้นักเขียนเลือกหยิบไปสร้างสรรค์งานวรรณกรรมของตน โดยการบูรณาการเงื่อนไขสองประการเข้าด้วยกัน คือ พลังข้อมูลการรับรู้ทางภาวีสัย (Objective) อันหมายถึงเรื่องทางสังคม และพลังทางอัตวิสัย (Subjective) ซึ่งหมายถึงสภาพความคิดจิตใจ (สัมภพัสถพร ศรีสัจจัง เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2555) จึงพบว่า ตัวยุทธวรรณกรรมที่ถูกประกอบสร้างขึ้นในช่วง พ.ศ.2518-2533 มีมิติที่หลากหลาย ทั้งมิติสังคม มิติประวัติศาสตร์ มิติวัฒนธรรม และมิติอื่น ๆ (เรีนฤทัย สัจจพันธุ์.2554. หน้า 18) ในขณะที่เดียวกัน วรรณกรรมยังข้ามกรอบข้อจำกัดของการเป็นเพียงเรื่องแต่งไปสู่ภาพแสดงแทนของชีวิตและสังคมที่ผู้เล่าเรื่องมีอำนาจในการกำหนดภาพแทนความจริงของเรื่องที่เล่า

บทความนี้เลือกศึกษาเรื่องสั้นจำนวนสามเรื่อง ซึ่งมีตัวละครสำคัญเป็นคนชั้นล่างของสังคมและเป็นมุสลิม ฉากของเรื่องเล่าคือจังหวัดชายแดนภาคใต้และภาคใต้ฝั่งอันดามัน เนื้อหาของเรื่องเล่าทั้งสามเรื่องนำเสนอตัวอย่างชีวิตในมุมมองที่ต่างกันออกไปสามแบบคือ กรรมกรในเมืองที่กำลังพัฒนาคนต่อนักที่อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของป่าในการเลี้ยงชีพ และชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน คนเล็กคนน้อยเหล่านั้นต่างเข้าไปสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการพัฒนาของรัฐอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ จนส่งผลให้ตัวละครต้องเผชิญกับปัญหาและจุดจบที่ไม่ต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นชีวิตที่พังทลายของชาวประมงพื้นบ้านอย่าง “ซัลมาน” จากเรื่องโลกใบเล็กของซัลมาน การสูญเสียนกต่อซึ่งเป็นเครื่องมือทำมาหากินเพียงหนึ่งเดียวของ “ญามีนห์” จากเรื่องคนต่อนัก หรือตัวละครอย่าง “นาฮาน ดุลละ” จากเรื่องสั้นแรง ที่ชีวิตในแต่ละวันวนเวียนอยู่กับงานรับจ้างหาเช้ากินค่ำ

วัตถุประสงค์ของบทความเพื่อศึกษาสันติภาพผ่านมุมมองของปัจเจกบุคคลในมิติความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครกับบริบทต่างๆ และมีการให้นิยามความหมาย โดยมีประเด็นนำเสนอ 5 ประเด็นคือ ประเด็นที่หนึ่ง วิธีการศึกษาและการปรับใช้มนต์สันติภาพ (Peace) ในการศึกษาเรื่องเล่า ประเด็นที่สอง สันติภาพ: ไม่มีสันติภาพสำหรับคนจน ประเด็นที่สาม คนต่อนก: “กบดักมนุษย์” ในนามการพัฒนา ประเด็นที่สี่ โลกใบเล็กของซัลมาน : เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในระบบตลาด และประเด็นที่ห้า ข้อถกเถียงระหว่างสันติภาพกับการพัฒนาจากเรื่องเล่าทั้งสามเรื่อง วิธีการศึกษาและการปรับใช้มนต์สันติภาพ (Peace) ในการศึกษาเรื่องเล่า

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเอกสาร เรื่องสั้นที่นำมาศึกษาเขียนในห้วงเวลาที่ต่างกัน ทำให้ผู้อ่านเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงผ่านบางประการของการพัฒนาในแต่ละช่วง เริ่มจากเรื่อง “สันติภาพ” ของธงชัย สุรการ เขียนเมื่อปี พ.ศ.2518 เนื้อหาของเรื่องสอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะนั้นที่กรรมกรและชนวนาต่างลุกขึ้นสู้กับอำนาจที่ไม่เป็นธรรมต่างๆ ภายใต้ระบบเผด็จการทหารที่สะสมมาตั้งแต่ก่อนยุค 14 ตุลาคม 2516 เรื่อง “คนต่อนก” ของไพฑูริย์ ธัญญา เขียนในปี พ.ศ.2523 ซึ่งเป็นช่วงรอยต่อระหว่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 ไปสู่อันดับที่ 5 ช่วงนั้นทรัพยากรธรรมชาติถูกรุกรานอย่างหนัก ท้องทะเลเต็มไปด้วยเรืออวนลากอวนรุน ในขณะที่พื้นที่ป่าถูกบุกรุกทำลายเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจแบบเชิงเดี่ยว และเรื่องสุดท้าย “โลกใบเล็กของซัลมาน” เขียนโดยกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ในปี พ.ศ.2533 ซึ่งเป็นทศวรรษที่ตลาดการท่องเที่ยวของไทยกำลังเติบโต โดยมีอัตราการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 5.7 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าอัตราการขยายตัวของการท่องเที่ยวโลก (4.2 %) และเอเชียแปซิฟิก (5.6 %) ผลของอัตราการขยายตัวของการท่องเที่ยวทำให้ที่ดินของคนท้องถิ่นถูกนายทุนกว้านซื้อในราคาสูง โดยเฉพาะทำเลทองบริเวณชายฝั่งทะเลตกไปอยู่ในมือของนายทุนต่างถิ่นเกือบหมด

วิธีการวิเคราะห์ผสมผสานระหว่างวิธีการ 2 แนวคือ แนวสหวิทยาการ ซึ่งเป็นการนำมนต์สันติภาพ (Peace) ไปตั้งคำถามและเป็นเครื่องมือทำความเข้าใจกับตัวเรื่องเล่า อีกแนวหนึ่ง เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ จากตัวบท ได้แก่ โครงเรื่อง แก่นเรื่อง (Theme) ตัวละคร สถานที่และเวลา บทสนทนาและมุมมองของเสียงเล่า รวมทั้งกลวิธีที่ใช้ในการเล่าเรื่อง การปรับใช้มนต์สันติภาพ (Peace) ในการศึกษาเรื่องเล่า

ก่อนเสนอจุดเน้นของมนต์สันติภาพที่ใช้เป็นมุมมองในการศึกษาเรื่องเล่าผู้เขียนขอกล่าวถึงแนวคิดกว้างๆ ของมนต์สันติภาพดังกล่าวเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในเบื้องต้น

ทฤษฎีสันติภาพก่อกำเนิดขึ้นมาจากความพยายามที่จะแก้ปัญหาความรุนแรง ทั้งความรุนแรงทางตรง เช่น การสงครามระหว่างประเทศ การปฏิวัติรัฐประหาร หรือฆาตกรรมทางการเมือง เป็นต้น และความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เช่น ปัญหาการกีดกันและแบ่งแยกผิว ปัญหาความยากจนและเด็กขาดอาหารทั้งที่ระบบสังคมสามารถดูแลก็อยู่แล้ว หรือปัญหาโสเภณีที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถูกย่ำยี ในนามของพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมีวัฒนธรรมบางลักษณะสนับสนุนอยู่ สันติภาพจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539, หน้า 10 และ โคทม อารียา, 2530, หน้า 232)

สันติภาพอาจพิจารณาได้หลายแง่มุมคือ มุมมองแรก สันติภาพในความหมายระหว่างประเทศ เช่น การยุติข้อขัดแย้งระหว่างประเทศอย่างสันติ การควบคุมอาวุธ การลดอาวุธ ตลอดจนการช่วยเหลือ เกื้อกูลในกรณีที่เกิดภัยธรรมชาติ ฯลฯ และสันติภาพในความหมายภายในประเทศ เช่น การสร้างความ เป็นระเบียบบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิมนุษยชน การสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เป็นธรรม การจัดระบบสวัสดิการสังคม ฯลฯ (โคทม อารียา, 2530, หน้า 232)

มุมมองที่สอง จำแนกสันติภาพออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก สันติภาพของบุคคลเป็นสันติภาพ ด้านศีลธรรม จรรยาบรรณของผู้ที่จะมีสันติสุขในจิตใจตลอดเวลา ส่วนที่สองเป็นสันติภาพในแง่ตัว บทกฎหมายและเรื่องของโครงสร้างทางการเมือง (เตือนใจ ดีเทศ, 2544, หน้า 33)

มุมมองที่สาม มองสันติภาพในแง่ที่ไม่ใช้ความรุนแรงต่อ 3 สิ่ง คือ สิ่งแรก ไม่ใช้ความรุนแรงต่อผู้อื่น ผู้อื่นในที่นี้หมายถึงชาติอื่น ลัทธิอื่น รวมถึงทุกอย่างที่เป็นอื่น สิ่งที่สอง ไม่ใช้ความรุนแรงต่อตัวเอง และสิ่งสุดท้าย ไม่ใช้ความรุนแรงกับสิ่งแวดล้อม เพราะในสิ่งแวดล้อมนั้นมีเครื่องดำรงชีวิตของคนอื่น ๆ รวมทั้งของตัวเราเองด้วยอย่างมากมาย ถ้าเราใช้ความรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อมแล้วมันจะก่อให้เกิด ความไม่สงบ และจะทำให้ความไม่มีสันติภาพเกิดขึ้นได้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2000)

นอกจากนั้นแนวคิดสันติภาพยังมีคุณค่าแฝงอยู่นั้นคือความเคารพในชีวิตของผู้อื่นและไม่ประสงค์ จะยอมรับความรุนแรงในฐานะทางออก หากแต่มองว่าความรุนแรงเป็นตัวจำกัดทางเลือกของมนุษย์ ยิ่งกว่าทางเลือกอื่น ทางเลือกที่พยายามที่จะลดปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้างโดยไม่ใช้ความรุนแรง ทางตรงนั้นจะอยู่ที่การไม่ใช้ความรุนแรง (Nonviolence) ทฤษฎีสันติภาพจึงเริ่มต้นจากการละทิ้ง กระบวนทัศน์ (Paradigm) แห่งการยอมรับความรุนแรงมาพิจารณาทางเลือกอื่น ๆ อาทิ อหิงสา ของมหาตมะคานธี และปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ดังนั้นวิธีการต่อสู้ตามแนวคิดสันติภาพคือการไม่ใช้ วิธีการที่รุนแรง แต่มิได้หมายถึงการไม่ต่อสู้หรือไม่กระทำการใด ๆ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539, หน้า 11-12)

ด้วยเหตุนี้สันติวิธีไม่ใช้การยอมจำนนหรืออยู่นิ่งเฉย และปล่อยให้อีกฝ่ายกระทำโดยไม่ตอบโต้ แต่สันติวิธีคือการตอบโต้ในแบบที่ไม่ใช้ความรุนแรง ทั้งนี้เพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมอันไม่ถูกต้องหรือ เพื่อปรับเปลี่ยนสถานการณ์ให้เป็นไปในทางสันติ สันติวิธีจึงไม่ได้หมายถึงการหนีปัญหาแต่เป็นการ เผชิญกับปัญหา และบ่อยครั้งต้องมีการเผชิญหน้ากับคู่กรณีโดยปราศจากอาวุธ ซึ่งต้องอาศัยความ มกล้าหาญและความเด็ดเดี่ยว นอกจากนี้สันติวิธียังหมายถึงการสร้างเงื่อนไขที่ยุติความรุนแรง หรือขจัดเงื่อนไขที่ส่งเสริมพฤติกรรมอันเป็นปัญหา ดังนั้นจึงต้องอาศัยปัญญาที่เข้าใจกระจ่างชัด ในรากเหง้าของปัญหาและสามารถคิดค้นมาตรการที่สร้างสรรค์ได้ (พระไพศาล วิสาโล, 2554)

แนวทางในการสร้างสันติภาพจึงหลีกเลี่ยงความรุนแรงแต่ยังคงมีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นด้วยการสร้างสรรค์สังคมที่มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพและศักดิ์ศรี สามารถดำเนินชีวิตได้เต็มตาม ศักยภาพและอย่างเหมาะสมกลมกลืนกับเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม (โคทม อารียา, 2530, หน้า 232)

ในขณะเดียวกัน ควรเรียนรู้หลักการสำคัญที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ตลอดจน สร้างสรรค์แนวทางที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติคือ สมาชิกทุกฝ่ายจะต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน

อย่างสันติให้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องยอมรับในขั้นต้นว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติ และสังคมที่ตื้นจะต้องส่งเสริมให้สมาชิกเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตในประสบการณ์ทุกระดับ ในชีวิตว่า ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้แต่เราจะต้องเรียนรู้การแก้ไขความขัดแย้งให้อยู่ในระดับที่จะเกิดสันติให้ได้ จะต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันโดยป้องกันปัญหาความขัดแย้งในสังคม เน้นการสร้างทัศนคติสันติธรรม และสร้างค่านิยมที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคม มีความเคารพซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างหลากหลาย การอยู่ร่วมกันภายใต้วิกฤตสิ่งแวดล้อม วิกฤตของสงคราม วิกฤตจากภัยพิบัติ ในขณะที่เดียวกันกลไกสถาบันองค์กรต้องสนับสนุนความสามารถของคนที่จะเข้าใจผู้อื่น เพื่อให้เกิดวัฒนธรรมสันติวิธีที่จะเป็นพื้นฐานของสันติสุข และเป็นเครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้ง ซึ่งจะก่อให้เกิดสังคมสันติธรรม (สาวิตรี สุวรรณสถิต. 2544. หน้า 34-35)

สำหรับวิธีการสร้างสันติภาพอาจสรุปได้ดังนี้ ประการแรก ใช้มาตรการป้องกันทางทหาร โดย การป้องกัน ควบคุมการถกเถียงและการขยายความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม ประการที่สอง ความพยายามสร้างสันติภาพโดยการโน้มนำให้กลุ่มปรักษ์ต่าง ๆ เห็นด้วยกับการสร้างสันติภาพ แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ ความสงบสุข ประการ ที่สาม การรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองหรือของโลก และประการที่สี่ การสร้างสันติภาพหลังความขัดแย้ง โดยเป็นการกระทำที่แสดงและส่งเสริมโครงสร้างที่จะนำไปสู่ความ แข็งแกร่งและความคงทนของสันติภาพ รวมทั้งหลีกเลี่ยงการกลับไปสู่ความขัดแย้งที่เลวร้ายอย่างเดิม นอกจากนี้ การสร้างสันติภาพสามารถกระทำเป็นวงจรที่สมบูรณ์โดยประกันหรือต่อต้านไม่ให้ความ ขัดแย้งเกิดขึ้นอีก เช่น การสร้างศักยภาพในการเจรจาต่อรอง การปรองดองกันของประชาสังคม ความยุติธรรมในกระบวนการเลือกตั้ง ฯลฯ และต้องทำให้การแก้ปัญหาความขัดแย้งมีความสำเร็จก่อน ที่ความรุนแรงจะเริ่มต้นขึ้นใหม่ (Jeroen de Zeeue.2001)

อย่างไรก็ตาม สันติภาพยังมีความหมายแตกต่างกันไปตามยุคสมัยและตามเขตวัฒนธรรม และยังมี ความหมายแตกต่างกันไปอีกระหว่างเขตศูนย์กลางกับเขตรอบนอก เขตศูนย์กลางนั้นย้ำเน้นอยู่ที่ “การอ้างรักษาไว้ซึ่งสันติภาพ” ส่วนเขตรอบนอกนั้นประชาชนหวังที่จะได้รับการปล่อยให้อุ้อย่างสันติ” โดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดความหมายของสันติภาพในแต่ละชนชาติ (Ethnos) กล่าวคือประชาชน ชุมชน และวัฒนธรรมนั้น ต่างมีการสะท้อนออกมา มีการแสดงออกโดยใช้สัญลักษณ์ รวมทั้งการ เน้นสันติภาพของตนตามจารีต (Ethos) เช่น นิทาน ตำนาน กฎหมาย เทพบูชา อุดมการณ์ เป็นต้น

สันติภาพมีลักษณะพื้นถิ่นเช่นเดียวกับภาษาและการพูด ดังตัวอย่าง ชนเผ่ายิว เมื่อหัวหน้า ครอบครัวยกแขนทั้งสองของเขาขึ้นเพื่ออำนวยการพรให้กับครอบครัวและฝูงสัตว์ของเขานั้น เขาจะเปล่งคำว่า “shalom” ซึ่งเราแปลว่าสันติ เขาเองจะมองว่า shalom คือพระคุณที่หลั่งลงมาจาก สรวงสวรรค์ “เสมือนหนึ่งน้ำมันที่หยดลงมาจากหนวดเคราของอารอน บรรพบุรุษ” สำหรับพ่อบ้าน เผ่าเซมิติกนั้น สันติเป็นพรแห่งความยุติธรรม ซึ่งพระเป็นเจ้าที่แท้จริงพระองค์เดียวได้ประทานลงมา ให้กับชนเผ่าผู้เลี้ยงแกะสิบสองชนเผ่าที่ได้ตั้งรกรากลงแล้ว หรือคำว่า “เหอผิง” ในภาษาจีนแปลว่า ราบเรียบ สงบ ความกลมกลืนภายใต้ไอการสวรรค์ ในขณะที่คำว่า “ศานติ” ของอินเดีย นั้น ในเบื้องต้นจะหมายถึงการตื่นตัวภายในอย่างลึกซึ้ง ทั้งในระดับบุคคลและจักรวาล และเป็นการ ตื่นตัวที่ปราศจากการครอบงำใดๆ “สันติภาพ” ในความหมายดังกล่าวจึงเป็นชีวิตที่สงบสุขร่มเย็น

ด้วยอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ที่คนแต่ละกลุ่มเคารพเชื่อถือสืบทอดกันมา

สันติภาพจะทำให้วัฒนธรรมงอกงามไปตามวิถีทางของมันเองซึ่งจะไม่เหมือนกันเลยในแต่ละท้องถิ่น การศึกษาเกี่ยวกับสันติภาพจึงต้องไม่ละเลยเงื่อนไขความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่น (Ethnological truism) รวมทั้งในมิติประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สำหรับการศึกษาสันติภาพในความหมายของ “ความสงบสุขของประชาชน” (People’s peace) สามารถค้นหาโดยการฟื้นฟูอดีตขึ้นมาใหม่ เช่น การค้นลึกเข้าไปในภาษิต คำสอน บทเพลงต่างๆ และบ่อยครั้งที่บันทึกคำต่อคำของเรื่องราวเหล่านี้ถูกทิ้งไว้โดยคนยากจน โดยเฉพาะผู้หญิงนั้นมักจะเป็นคำตอบของแม่เมดหรือคนจรทอมอนหมิ่นที่ให้การภายใต้สภาพที่ถูกทรมาน หรือไม่ก็เป็นคำประกาศของศาล เป็นต้น กล่าวโดยสรุปคือ สันติสุขของประชาชนต้องส่งเสริมวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง (การสามารถดำรงชีพได้อย่าง “พอ” อยู่ “พอ” กิน) ปกป้องทรัพย์สินที่เป็นของส่วนรวม ให้การคุ้มครองประชาชนคนยากคนจนในการที่จะใช้ทุ่งเลี้ยงสัตว์และป่าไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติเพื่อการเลี้ยงชีพ ให้ออกาสในการใช้ถนนและแหล่งน้ำ ให้สิทธิพิเศษแก่หญิงหม้ายและยากจนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น (สรุปความจาก อิวาน อิลลิช เขียน วิภาดา กิตติโกวิท แปลและเรียบเรียง. 2529. 144-153)

มนทัศน์สันติภาพข้างต้นนำมาสังเคราะห์ได้ดังนี้ ประการแรก จำแนกตามระดับของสันติภาพ ซึ่งมีหลายระดับ อาทิ ระดับโลกหรือระดับนานาชาติ เช่น การยุติข้อขัดแย้งระหว่างประเทศอย่างสันติ การควบคุมอาวุธ การลดอาวุธ การช่วยเหลือแก้อุบัติการณ์ที่เกิดภัยธรรมชาติ เป็นต้น ระดับประเทศ เช่น การสร้างความเป็นระเบียบบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิมนุษยชน การสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นธรรม การจัดระบบสวัสดิการสังคม เป็นต้น และระดับปัจเจกบุคคล เช่น เป็นผู้ที่มีสันติสุขในจิตใจตลอดเวลา ไม่ใช้ความรุนแรงต่อตนเอง ไม่ใช้ความรุนแรงต่อผู้อื่น ไม่ใช้ความรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ประการที่สอง จำแนกตามความหมายของสันติภาพ อาทิ ความหมายในเชิงคุณค่า เช่น การเคารพซึ่งกันและกัน การเคารพในชีวิตผู้อื่น การสร้างสรรค์สังคมที่มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพและศักดิ์ศรี สามารถดำเนินชีวิตได้เต็มตามศักยภาพและอย่างเหมาะสมกลมกลืนกับเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม เป็นต้น ความหมายในเชิงวัฒนธรรม เช่น ส่งเสริมวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง (ความสามารถดำรงชีพได้อย่าง “พอ” อยู่ “พอ” กิน) ปกป้องทรัพย์สินที่เป็นของส่วนรวม ให้การคุ้มครองประชาชนคนยากคนจนในการที่จะใช้ทุ่งเลี้ยงสัตว์และป่าไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติเพื่อการเลี้ยงชีพ เป็นต้น และความหมายในเชิงค่านิยมและอุดมการณ์ เช่น สร้างค่านิยมที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคม การอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างหลากหลาย การอยู่ร่วมกันภายใต้วิกฤตสิ่งแวดล้อม วิกฤตของสงคราม วิกฤตจากภัยพิบัติ เป็นต้น ประการที่สาม มองสันติภาพในลักษณะคู่ตรงกันข้ามกับความรุนแรงคือ ถ้ายกระดับสันติภาพให้มากขึ้น ระดับของความรุนแรงจะลดน้อยลง

สำหรับการนำมนทัศน์สันติภาพมาปรับใช้ในการศึกษาเรื่องเล่าทั้งสามเรื่องในบทความนี้ เน้นมุมมองสันติภาพในระดับปัจเจกบุคคลหรือระดับตัวบุคคล โดยมีแง่มุมดังนี้ แง่มุมแรก มองสภาพการไร้สันติภาพผ่านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกระบวนการพัฒนาของภาครัฐที่ส่งผลให้เกิดความรุนแรงเชิงโครงสร้างพร้อมกับความไม่เป็นธรรมต่างๆ แง่มุมที่สอง มองสันติภาพผ่านความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครกับตัวละคร ตัวละครกับภาครัฐ และตัวละครกับทรัพยากรธรรมชาติ และแง่มุมที่สาม

มองการนิยามความหมายของสันติภาพในสามลักษณะคือ การให้ความหมายในเชิงคุณค่า การให้ความหมายในเชิงวัฒนธรรม และการให้ความหมายในเชิงค่านิยมและอุดมการณ์

สิ้นแรง : ไม่มีสันติภาพสำหรับคนจน

หากสันติภาพคือความสงบสุข ในทำนองเดียวกันความไม่มีสันติภาพย่อมหมายถึงความไม่สงบสุขนั่นเอง เรื่องสั้นเรื่อง“สิ้นแรง”ของธงชัย สุรการ ได้ขยายรายละเอียดความไม่มีสันติภาพหรือความไม่สงบสุขของคนที่อยู่ข้างล่าง ซึ่งกระบวนการพัฒนาและกระบวนการของความรุนแรงเชิงโครงสร้างเป็นตัวการสำคัญคอยกดทับเอาไว้ไม่ให้คนเหล่านั้นเผยอหน้าขึ้นมาเทียบบ่าเทียมไหล่กับคนที่อยู่ข้างบนได้

“สิ้นแรง” ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือปुरुชนรายเดือน ฉบับที่ 66 เดือนสิงหาคม 2518 และตีพิมพ์ซ้ำในวารสาร รุสมิแล แลใต้ ปีที่ 5 ฉบับที่1 เดือนพฤศจิกายน 2523-มกราคม 2524 การพิมพ์ในช่วงแรกประชาธิปไตยเพิ่งผลิดอกออกช่อหลังการต่อสู้ของนิสิต นักศึกษา และประชาชนกับเผด็จการทหารในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ผ่านพ้นไปได้ไม่นาน การพิมพ์ช่วงที่สอง เป็นช่วงเดียวกับที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ประกาศใช้นโยบาย 66/23 การเมืองนำการทหารเพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ สังคมไทยเริ่มเรียนรู้ความปรองดองและการให้อภัย ความเหมาะสมของยุคสมัยเปิดทางให้ธงชัย สุรการ นำเสนอภาพตัวแทนของกรรมกรที่ติดหล่มความยากจนแม้จะออกแรงป็นปายสักเท่าไรกลับยิ่งจมลึกลงไปทุกที

โครงเรื่อง “สิ้นแรง” ผูกชีวิตของคนเล็กคนน้อยที่แทบจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับเลขนอกรจาก ความจนเข้าไว้ด้วยกัน แก่นเรื่องไม่ได้มุ่งไปที่ความแตกต่างระหว่างความจนกับความรวย หากแต่ตีแผ่ “กระบวนการความรุนแรงเชิงโครงสร้าง”ที่ทำให้คนจนยิ่งจนลง ด้วยภาษาที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ไม่ว่าจะเป็นถ้อยคำกระแทกกระทั้น ความเปรียบเปรยเย้ยหยัน อารมณ์เก็บกดและการระเบิดความอัดอั้นออกมาจากข้างใน ตลอดจนมุมมองชีวิตของคนจนที่สื่อถึงคนจนด้วยกัน กลวิธีการดำเนินเรื่องถูกนำเสนอด้วยเสียงเล่าของผู้เล่าที่ไม่ปรากฏตัวตนแต่เล่าผ่านมุมมองของตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องคือ “นาฮาน ดุลละ” และ “นายจัน วิสัย”

ต้นเรื่องเริ่มด้วยเสียงเล่าซึ่งบรรยายภาพและเหตุการณ์อันจำเจผ่านสายตาของนาฮาน ดุลละที่บรรดาเหล่าพ่อค้าแม่ค้าชนชั้นวรรณะที่ร่ำรวยเล็กรายน้อยต้องคอยเจียดรายได้จากน้ำพักน้ำแรงของตนให้แก่ผู้พิทักษ์กฎหมายไม่เว้นแต่ละวัน เห็นภาพของนายจัน วิสัยที่พบกับนาฮาน ดุลละตรงศาลาท่าน้ำเป็นประจำ นาฮานรู้จักนายจันมากขึ้นจากเสียงเล่าที่บอกผ่านนายจัน ทำให้นาฮานรู้ว่านายจันตรากตรำทำงานหนักมานานวันเพราะต้องหาเลี้ยงเมียพร้อมลูกสี่คน เมื่ออายุมากขึ้นนายจันหันไปยึดอาชีพถีบสามล้อ จนกระทั่งปั่นสามล้อไม่ไหวนายจันกลายเป็นขโมยและถูกจับขังในที่สุดหรือแม้แต่ตัวนาฮานเอง ถึงเขาจะขยันและอดออมจนได้เป็นเจ้าของเรือบดลำเล็ก ๆ แต่เมื่อแม่น้ำลาคองไม่เหลืออุปปลาให้หากิน วิถีชีวิตของนาฮานต้องย้อนกลับมาที่เก่าและวนเวียนอยู่ในกงล้อของความทุกข์ยากดั้งเดิม ทั้งนาฮานและนายจัน วิสัย ต่างแสดงโศกนาฏกรรมความจนอย่างไม่รู้จบ แม้กระเสือกกระสนดิ้นรนต่อสู้จนหมดรูปก็ยิ่งยากจะหลุดพ้นออกไปจากวิถีของความยากจน

การดำเนินเรื่อง “สิ้นแรง” สอดสลับระหว่างเสียงเล่าที่บรรยายภาพชีวิตของผู้คนที่โลดแล่นอยู่ ร่ายล้อมประกอบฉากชีวิตของนาฮาน ดุลละ และเสียงเล่าผ่านบทสนทนาของตัวละคร รวมทั้งเรื่องราวของนาฮานที่ถูกผู้ร้อยเข้ากับคนที่เขารู้จักพูดคุยด้วยและคนที่เขาไม่รู้จักแต่ทำมาหากินผ่านไปผ่านมา บริเวณศาลาทำน้ำซึ่งเป็นที่นั่งพักและเป็นที่ทำให้นาฮานมองเห็นความเคลื่อนไหวของคนอื่นรอบ ๆ ตัว เสียงที่เล่าผ่านสายตาของนาฮานได้ถ่ายทอดวังวนประจำวันของคนค้าข้าวสารรายย่อย ๆ ในขณะที่คนเหล่านั้นกำลังรอคอยโอกาสอันน้อยนิดเพื่อขนข้าวสารออกไปให้แก่ผู้ซื้อที่รออยู่อีกฝั่งหนึ่งในยามค่ำคืนอย่างมีความหวัง แต่เจ้าหน้าที่ที่กลับใช้อำนาจปฏิบัติต่อประชาชนตามอำเภอใจ เหตุการณ์ที่เล่าผ่านสายตาของนาฮานทำให้ภาพความไม่เป็นธรรมนั้นกระจ่างชัดแก่สายตาผู้อ่าน ทั้งวิธีการชุดรีดคนจนให้ต้องจ่ายอมจ่าย กิริยานอบน้อมต่อคนรวยของเจ้าหน้าที่ หรือการตอบโต้ลับหลังอย่างเผ็ดร้อนของคนจน ภาพของผู้รักษากฎหมายในความรู้สึกของคนจนกลุ่มนั้นจึงมีแต่ความโกรธแค้นและเกลียดชังดังเสียงเล่าแสดงความรู้สึกออกมาเป็นคำพูดของเหล่าพ่อค้าแม่ค้าผ่านนาฮานว่า

เป็นประจำทุกวันทีเดียวที่พวกตำรวจหาเศษหาเลยจะพากันมวนเวียนที่ศาลาริมน้ำบริเวณท่าเทียบเรือ คนแล้วคนเล่าเหมือนฝูงแมลงวัน คนตลาดที่นั่นรู้ว่ามืออะไรเกิดขึ้นระหว่างพวกตำรวจกับพวกพ่อค้าแม่ขายที่แอบขนข้าวสาร และน้ำตาล

...พอพวกตำรวจคล้อยหลังออกไป พวกพ่อค้าแม่ขายก็จะผลัดกันดำทอให้เห็นถึงความเลวของพวกนี้อย่างสาตเสียดเสียดนาฮาน ดุลละจะได้ยินคำพูดมากมายพรุ้งพรูออกมาเหมือนสายน้ำ “เอ้าแกชังมันชนเป็นลำเรือทุกคืน พวกทำ-นี้ทำเป็นตาบอด”

“คอยแต่แหะกระดุกกุแหละ...อูย” (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 89, 90)

การเลือกปฏิบัติด้วยความไม่เท่าเทียมกันต่อคนที่อยู่ในสังคมเดียวกันและมีอาชีพเดียวกัน ถูกบันทึกอยู่ในความคิดของนาฮาน เขาตั้งคำถามกับความอยุติธรรมนั้นว่าในขณะที่พวกพ่อค้าแม่ขายขนข้าวสารคนละกระสอบสองกระสอบอย่างยากลำบากแต่เอ้าแกชังสามารถขนข้าวสารคืนละพันกระสอบ อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าคำตอบจะถูกหรือผิด “เงิน” ได้กลายเป็นที่มาของความไม่ยุติธรรมของเจ้าหน้าที่บางคนและพฤติกรรมดังกล่าวได้ฝังตะกอนเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบโครงสร้างของรัฐไปแล้ว ดังเสียงเล่าผ่านทรวงอกของนาฮานว่า

...ทำไมหรือ ทั้งพวกพ่อค้าแม่ขายและ “เอ้าแกชัง” นายทุนท้องถิ่นต่างก็ทำในสิ่งเดียวกันแต่ได้รับการสนองจากพวกตำรวจไม่เท่าเทียมกัน ... ช่องว่างความแตกต่างอยู่ที่ตรงไหน

เขามีคำตอบง่ายง่ายที่เขามองเห็น “เงินนะซี” ที่บันดาลให้ทุกสิ่งทุกอย่างแตกต่างกันอย่างน้อยที่สุดนาฮาน ดุลละก็เคยเห็นพวกตำรวจโค้งหัวให้กับ “เอ้าแกชัง” อย่างนบอบและพูดจาด้วยดี (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 89)

กฎหมายอาจไม่มีข้อยกเว้นแต่ผู้ใช้กฎหมายอาจเลือกปฏิบัติได้ คนรวยอย่างเอ้าแกชังจึงได้รับการปฏิบัติแบบหนึ่ง ในขณะที่คนจนได้รับการปฏิบัติอีกแบบหนึ่ง ส่วนการตัดสินว่าใครควรได้รับการปฏิบัติอย่างไรนั้นยังขึ้นอยู่กับ “เงิน” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการจำแนกคนในสังคมสมัยใหม่ที่ระบบทุนนิยมครอบงำอยู่ เงินจึงไม่เพียงเป็นเครื่องมือตัดสินความถูกต้องความผิดของคนควบคู่กับการใช้กฎหมายเท่านั้น หากยังทำให้การดำเนินชีวิตและการทำมาหากินของคนเล็กคนน้อยเหล่านั้น “ไม่มีวันสงบสุขได้เลย” เพราะ

การยังชีพด้วยการลักลอบขนข้าวสารออกไปขายยังประเทศที่มีพรมแดนติดกันต้องเจอกับการฉวยโอกาสรีดไถจากเจ้าหน้าที่อยู่ทุกวัน ดังคำบรรยายผ่านสายตาของผู้เล่าเรื่องและคำเปรียบเทียบกับอย่างหมิ่นแคลนต่อตำรวจของนายจัน วิสัย ผ่านความคิดของนาธานว่า“หลังความวุ่นวายของตอนเช้าผ่านไป นาธาน ดุลละ ยังคงนั่งเหลาไม้แก้รำคาญเหมือนทุกวัน พวกตำรวจนั้นยังคงแฉะเวียนมาที่ตลาดไม่ขาด นาธาน ดุลละ อดนึกขุ่นอยู่ในใจไม่ได้เมื่อคิดถึงคำพูดของนายจัน วิสัย ที่เห็นพวกนี้มาแกจะขยับเข้ามาใกล้แล้วส่งเสียงกระซิบใส่หู “เฮ้ นาธาน แก่ไปยืมเครื่องแบบพวกขอทานนั่นให้ข้าใส่สักวันซี” (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 93)

สำหรับชีวิตของนาธานไม่ได้ผิดแผกไปจากกลุ่มคนเหล่านั้น ต่างแต่วิถีอาชีพของนาธานเริ่มต้นที่แพปลาเมื่อออกจากบ้านตั้งแต่อายุ 12 ปี นาธานรับจ้างปอกกุ้ง คัดปลาและขนของในตลาดเรื่อยมา จนกระทั่งอายุ 40 ปี นาธานจึงออกทะเลเป็นตั้งเกเรืออวน พออายุ 43 ปี สามารถซื้อหาเรือบลดลำเล็ก ๆ ออกทำมาหากินอย่างอิสระและใช้ชีวิตอย่างสุขสงบ แต่นาธาน ดุลละ มีชีวิตที่เป็นสุขได้เพียงสองปี ปูปลาเริ่มหายจากแหล่งน้ำ เขาจับปลาได้น้อยลงทุกวัน ๆ และทำมาหากินยากขึ้นทุกทีเพราะกระบวนการพัฒนาแบบทุนนิยมรุกไล่เข้ามาถึงชายฝั่งและแม่น้ำลำคลอง อาชีพประมงพื้นบ้านไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้อย่างเพียงพออีกต่อไป นาธานจำต้องขายเรือบลดและวิ่งตามกระแสนิยมไปอย่างไม่มีทางเลือก เขาเปลี่ยนจากอาชีพที่เคยพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นการทำลายธรรมชาติ โดยหันมาตัดไม้ส่งพ่อค้าหลุมถ่านเหมือนคนอื่น ๆ เพราะคนจนอย่างนาธานมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรได้เพียงแค่นี้ ป่าโกงกางถูกทำลายอย่างรวดเร็วจนไม่เหลือสภาพป่า นาธานต้องกลับมารับจ้างขนของที่ท่าเทียบเรือแห่งเดิม ชีวิตของนาธานถอยหลังกลับมาเหมือนก่อน เขาสูญเสียความสงบสุขในชีวิตตั้งแต่วันที่ขายเรือบลดไป ดังเสียงเล่าผ่านมุมมองของนาธานว่า

นาธาน ดุลละ ขายเรือบลดเล็กของเขาไปด้วยความท้อเหี่ยว มันรู้สึกเหมือนกับว่าเขาได้ขายความเป็นอิสระของเขาไปด้วย นาธาน ดุลละ เหน็บมีดหน้าด้ามคมลุดินเลนและขากหนามจนหนังเท้าระบมเข้าป่า ตัดไม้โกงกางไปส่งให้พ่อค้าหลุมถ่าน แต่เขาก็หนีไม่พ้น ผู้คนที่กำลังกุมท้อด้วยความหิวโหยทุกตารางนิ้วที่พวกนั้นสามารถขูดคู้ขึ้นมาแลกเปลี่ยนเป็นอาหารลงกระเพาะ จะไม่มีใครรือรังเลื้อยทุกคนต้องรีบก้าวไปข้างหน้าและรอช้าไม่ได้แม้แต่วินาทีเดียว ป่าไม้ถูกทะเลลายราบเหมือนลมพายุซัดกระหน่ำ...ที่สุดนาธาน ดุลละก็รู้สึกเหมือนกับตัวเองกำลังจมนม เขาเดินโซซัดโซเซเหมือนคนบ้าที่ไม่สามารถแหวกวงล้อมความยากจนแสนสาหัสหนีออกไปได้ (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 92)

เมื่อวิถีชีวิตในยุคการพัฒนาเร่งเร้าให้ผู้คนที่ต้องเร่งรีบออกไปแก่งแย่งสินค้าเกษตรกันในตลาดชีวิตถูกจ้างอย่างนาธานจำต้องทำงานให้เร็วและไม่ให้เกิดความผิดพลาดได้ การทำงานหนักตั้งแต่เช้ามีดผสมกับความเหนื่อยล้าที่สะสมเร่งให้นาธานหงุดหงิดง่าย ทั้งนายจ้างและลูกจ้างต่างระเบิดอารมณ์รุนแรงเข้าใส่กันโดยไม่รีรอ ทำให้ชีวิตในแต่ละวันของนาธานลืมนึกว่า “สันติภาพ” ไปได้เลย

“นาธาน นาธาน ไปเอาแข่งที่บ้านด้วย”

“กระสอบตั้งอยู่บนหลังบ้านนะ”

“บอกนายด้วยให้น้ำตั้งเตาไว้” ฯลฯ

“นาธานไว้ย ออย่าอึดอดนักซี่”

“ให้ตายซี...”

นาसान ดุลละ สบถอย่างฉุนเฉียว แต่ก็ต้องเป็นฝ่ายจ๋านนในที่สุด

(ธงชัย สุรการ, 2523-2524, หน้า 90)

คนจนต้องการแค่อ้อมท้อง หรือหาได้แค่ท้องอ้อม หรือแม้แต่ท้องอ้อมก็ຍากจะหาได้ เจกเช่น ตัวละครอย่างนายจัน วิสัย ที่ถูกระบวนการเชิงโครงสร้างเปิดโอกาสให้คนข้างบนคอยเอาเปรียบอยู่เสมอ ทำให้นายจัน วิสัย เผชิญหน้ากับความจนทุกวัน ๆ ภาพของนายจัน วิสัย จากเสียงเล่าผ่านมุมมองของ นาसानฉายชัดในฐานะภาพตัวแทนที่มีลักษณะความจนอย่างครบถ้วนไม่ว่าจะเป็นบุคลิกภาพภายนอก “...ใบหน้าที่แดงก่ำ ผมยู่เป็นกระเซิงเหมือนหนุ้าแห้ง นาसान ดุลละ จะได้กลิ่นเหล้าไซมมาบางเบา พร้อมกับเสียงลมหายใจที่ตั้งฮึดฮัดเหมือนเสียงรถยนต์ติดขัด” (ธงชัย สุรการ, 2523-2524, หน้า 92) รวมถึงการมีน้ำอดน้ำทนแต่ยังจนตักตวน ดังเสียงเล่าผ่านคำบอกเล่าเชิงเปรียบเทียบของ นายจัน วิสัย ว่า “สี่สิบเจ็ดปีที่ซ้ารอ คอย แกรู้หรือเปล่าซ้าได้อะไรมาบ้าง ไอ้พวกห้-เหวนั้น นอนบนฟูก ตื่นขึ้นมามันก็ยั้นซ้นนิ้วดำใสซ้าที่เดียว ว่าไอ้ซี้เกียจหลังยว ห้-แกดูหลังซ้าซี้ ดูมือซ้าซิมันซ้างยั้งกะ ไม้กระดานอยู่แล้ว” (ธงชัย สุรการ, 2523-2524, หน้า 92)

นายจัน วิสัยทำงานอย่างหนักกว่าก่อนชีวิตด้วยความหวังว่าสักวันหนึ่งชีวิตและครอบครัว ของตนจะดีขึ้น แต่โครงสร้างของระบบตลาดที่มุ่งขูดรีดแรงงานส่วนเกินเพื่อเพิ่มผลกำไรแก่นายทุน ให้มากที่สุด ดูเหมือนจะปิดล้อมไม่ให้นายจันเงยหน้าอ้าปากสำรอกความจนออกไปให้พ้นตัวได้ นายจันรู้สึกตกต่ำ ไร้ความหวัง และเจ็บปวดอยู่กับอาชีพกรรมกรชั้นล่างสุดที่ถูกคนที่อยู่ข้างบนเอาเปรียบ มาเกือบตลอดชีวิตของแก ดังเสียงเล่าผ่านคำเตือนของนายจันให้นาसानได้รับรู้และตระหนักต่อนหนึ่งว่า “แกกำลังหนุ่มแน่นแกอาจมีความหวัง แต่เมื่อแกอายุมากขึ้น แกก็รู้สึกทันทิวา คนอย่างแกอย่างซ้า ไม้มีอะไรน่าหวังเลย แกจะรู้สึกเหมือนกับว่า มีคนกดหัวแกให้จมอยู่ในน้ำจันสำลัก แล้วโง...สุดท้าย แกก็หายใจไม่ออก ...แกคิดว่าซ้าเดินหาความหวังเหมือนตกหล่นบนถนนหรือ-สะ-ซ้าแบกดิน โบกปูน ล้างส้วม ขนขยะ แกต้องทำมันทุกอย่างนั้นแหละ” (ธงชัย สุรการ, 2523-2524, หน้า 93)

ตอนสุดท้ายของเรื่องเล่าจบลงด้วยการปิดฉากความจนอันยึดเยื้อของนายจัน วิสัย ซึ่งไม่เหลือ แม้แต่ที่ยืนในสังคม เมื่อแกมีอายุมากขึ้นและพลังกายเริ่มถดถอยลง นายจัน วิสัยไม่อาจยืนหยัดสู้งานหนัก ได้อีกต่อไป ในขณะที่ความจนก็ไม่เคยรอใครและไม่เคยมีเวลาให้กับความแก่ชรา แต่คนจนอย่างนายจัน ทั้งหมดแรงทั้งหิวโหย แหกทางออกให้แก่ตนเองด้วยการเลือกหยิบฉวยสิ่งของที่คนอื่นไม่ได้อนุญาต จุดจบของกระบวนการเชิงโครงสร้างที่ทำให้คนจนยิ่งจนลง สำหรับกรณีนายจันคือ “คุก” นายจันไม่มี โอกาสแม้แต่จะเจรจา “สันติภาพ” กับเจ้าหน้าที่หรือกับใคร เสียงของคนจนไม่มีใครฟัง ไม่มีใครได้ยิน นอกจากคนจนด้วยกันเอง ดังเสียงเล่าผ่านเสียงกระซิบของนายจันที่บอกกับนาसानว่า “มันว่าซ้าเป็นขโมย ห้-แต่มันไม้รู้ว่าซ้าหมดแรง ซ้าบอกมันว่าซ้าไม่มีแรงพอจะถีบสามล้อแล้วและซ้ามีลูกเมียอีกสี่คน สะ มันไม่เข้าใจ มันไม้รู้ว่าคนหมดแรงเป็นยังงั ไอ้เกลือเอ๊ย...แกหมดแรงเมื่อไรแกจะต้องถูกส่งมาอยู่ที่นี้ละ คุกเขาสร้างไว้สำหรับเก็บคนอย่างแกกับซ้าเท่านั้น” (ธงชัย สุรการ, 2523-2524, หน้า 93)

การให้ความหมายสันติภาพในเชิงคุณค่าในมุมมองของการดำรงอยู่ของมนุษย์อย่างมีเสรีภาพ และศักดิ์ศรีถูกกดทับด้วยความหมายของการพัฒนาในโลกทุนนิยม ความหมายของความจนและ

ความรวยในมุมมอง “คนของรัฐ” ถูกกำหนดด้วย “เงิน” คนจนคือ “คนที่ไม่มีเงิน” ในขณะที่ความจนของคนจนคือ “การไม่มีกิน” คนจนจึงดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้มีกินและอิ่มท้องไปวัน ๆ เท่านั้น ดัง อากัปภิกิริยาและความคิดความรู้สึกของนาฮานจากเสียงเล่าของผู้เล่าเรื่องในตอนปิดเรื่องว่า “นาฮาน ดูละ เดินออกจากสถานีด้วยความห่อเหี่ยวเหมือนคนสิ้นแรง เขามองเห็นภาพผู้คนจำนวนมาก เดินมือกุมท้องและอีกข้างหนึ่งไขว่คว้าขึ้นไปในอากาศจนลัมฟุบ...” (ธงชัย สุรการ. 2523-2524. หน้า 93) ความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ให้โอกาสคนไม่เท่ากัน ทำให้ช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยเพิ่มมากขึ้นทุกที ความแตกต่างเหล่านี้จะนำไปสู่การสร้างโลกที่สมดุลได้อย่างไร

คนต่อนก : “กบฏกัมพูชา” ในนามการพัฒนา

ไพฑูรย์ ธัญญา เป็นนักเขียนชาวพัทลุง การเป็นคนภาคใต้ทำให้ไพฑูรย์ซึมซับรับรู้ชีวิตความเป็นไปของคนในแผ่นดินนั้นและถ่ายทอดออกมาได้อย่างคมชัดและลึกซึ้งยิ่ง ส่งผลให้รวมเรื่องสั้นเล่มแรก “ก่อกองทราย” ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน(ซีไรต์) ประจำปี พ.ศ.2530 และเรื่องสั้นเรื่อง “คนต่อนก” เป็นหนึ่งในรวมเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลเล่มนั้น หลังจากเคยตีพิมพ์ก่อนหน้านั้นในนิตยสาร “แมน” เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2523

โครงเรื่อง “คนต่อนก” เชื่อมโยงตัวละครหลัก “ญามินห์” กับอีกสองชีวิตในหน้าหลังเล็กคือ “มะ” (แม่) ในวัยชราและ “ลีเมาะห์” เมียที่กำลังป่วยหนัก ญามินห์หาเลี้ยงแม่และเมียด้วยอาชีพต่อนก เพราะนั่นเป็นอาชีพเดียวที่คนซึ่งไม่มีมรดกที่นาที่สวนอย่างเขาพอจะทำได้ แต่การต่อนกไม่ใช่จะจับนกได้ทุกครั้ง ญามินห์จึงรักษาเมียของเขาเท่าที่จะมีเงินจากการขายนกที่จับมาได้ แต่ยิ่งเนิ่นนานไปอาการป่วยของลีเมาะห์ไม่มีทีท่าจะกระเตื้องขึ้น ประกอบกับการบเร้าของแม่ให้ญามินห์เร่งหาเงินมารักษา ลีเมาะห์ให้หาย ซึ่งเท่ากับเพิ่มแรงกดดันให้ญามินห์ตัดสินใจขายนกต่อที่เป็นตั้งชีวิตในราคาที่เจ้าของนกไม่มีอำนาจแม้แต่จะเรียกร้องหรือต่อรอง เพราะคุณค่าของนกเมื่อถูกแปรเป็นราคาบวกกับสภาพจนตรอกของญามินห์ในสายตาของนายทุนคือเหยื่อที่มา “ติดกับดัก” นั่นเอง ในขณะที่ญามินห์คิดเพียงว่าแม้เขาจะหายนก ๆ อย่างบินหลาดงตัวนั้นไม่ได้อีกแล้ว แต่ลีเมาะห์เมียของเขาซึ่งหาได้ยากยิ่งกว่า

แก่นเรื่องนี้เสนอมุมมองว่า ความอยากได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดของคน ส่งผลให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบคนด้วยกัน พฤติกรรมเยี่ยงนี้มีมากขึ้นทุกวันในยุคการพัฒนา ในขณะที่ความเห็นอกเห็นใจอันนำไปสู่ความเกื้อกูลซึ่งกันและกันกลายเป็นสิ่งมีค่าและหาได้ยากยิ่งในสังคมสมัยใหม่

กลวิธีการดำเนินเรื่อง “คนต่อนก” สอดร้อยกันระหว่างปรากฏการณ์ต่าง ๆ คือปรากฏการณ์แรก ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ปรากฏการณ์ที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ปรากฏการณ์ที่สาม ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว และปรากฏการณ์ที่สี่ความสัมพันธ์ของคนในระบบตลาด

ปรากฏการณ์แรก ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการปรับตัวของคนที่เขาไปพึ่งพิงสิ่งมีชีวิตในป่าและพึ่งพิงป่าเป็นพื้นที่ทำมาหากิน ทั้งสองส่วนต่างเป็นต้นทุนให้คนได้อาศัยเกื้อกูลชีวิตอย่างไม่มีวันหมดสิ้น ดังเช่นญามินห์ การต่อนกของเขาไม่ได้มีความหมายแค่อาชีพเลี้ยงตัว และนกไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือเลี้ยงชีพไปวัน ๆ แต่มีความหมายมากกว่านั้น

ทั้งนักและคนนอกจากมีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้งแล้ว ยังรู้จักกันเป็นอย่างดี ดังการบรรยาย อากัปกริยาของ “ญามินทร์” ผ่านมุมมองของผู้เล่าเรื่องมือทั้งสองประคองหัวกรงไม้ไผ่ด้วยท่าที่ ระมัดระวังและทะนุถนอม รวาก็กลับว่าสิ่งที่ทวงเหนื้นจะกระเทือนบอบช้ำ นกบินหลาตงในกรงแคบๆ ส่งเสียงเจื้อยแจ้วกั้วานป่า ญามินทร์เปลือย้อย่างพึงใจ ยกกรงในมือขึ้นจ้องมองด้วยแววตาเป็นประกาย เขาตีดนิ้วตังเปาะๆ บินหลาตงตัวงามโค้งคอรับอย่างคุ้นเคย “ชั้นเถอะลูก... ชั้นเข้าเถอะ...อ้าว... อ๊ับ... อ๊ับ... ยิ่งงั้น... อ๊ับ ตีมากลูก... ตีมาก” ญามินทร์พูดกับนกตัวโปรดราวกับมันรู้ภาษา เจ้านกต่อของเขาก็เหมือนจะเข้าใจ มันยิ่งโค้งคอขึ้นถี่ขึ้นเมื่อญามินทร์ตีดนิ้วให้จังหวะ...(ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 35)

นอกจากนั้น นกยังหมายถึง“ชีวิตของญามินทร์” ดังเสียงเล่าผ่านทรศนะและความคิดคำนึง ของญามินทร์ว่า “นกบินหลาตงตัวนั้นคือชีวิตของญามินทร์ก็ว่าได้” เพราะ “เขาไม่เห็นช่องทางอื่นใด จะทำหากไม่ต่อนกชาย” และญามินทร์เชื่อว่าการต่อนก “...เป็นสิ่งเดียวที่ทำให้เขาเลี้ยงครอบครัวได้” (ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 44, 42) อย่างไรก็ตาม อาชีพที่สุจริตและไม่เอาเปรียบธรรมชาติ ของญามินทร์กลับถูกใครต่อใครรวมทั้งแม่ของญามินทร์ที่มักเรียกเขาว่า “แขกต่อนก” แม้ญามินทร์ มีความสุขกับการต่อนกแต่เขารู้สึกเจ็บปวดและขมขื่นกับถ้อยคำดูถูกเหยียดหยามนั้นทุกครั้งที่ได้ยิน ดังเสียงเล่าผ่านความรู้สึกของญามินทร์ว่า “หนอย...กลุ้มใจ แกกกลุ้มใจนักเอะไอ้ญามินทร์กลุ้มใจ แล้วทำไมไปต่อนกอยู่อีก...ชาวบ้านเขาไถนาตัดยางกันฉาวฉ่ำ มึงเอาแต่เล่นนกออย่างเดียว ทำไมถึง ไม่เอาอย่างเขามั่งหา... ไอ้แขกต่อนก... มันช่างรวดราวทุกครั้งที่ได้ยินใครๆ เรียกเขาว่า ‘แขกต่อนก’ (ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 41)

ปรากฏการณ์ที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ญามินทร์” กับ “พระเจ้า” ของเขา ญามินทร์มีความเชื่อและศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างเต็มเปี่ยม ชีวิต และความเป็นไปในชีวิตไม่ว่าความสุข ความทุกข์ ความหวังหรือความสำเร็จ ญามินทร์ฝากไว้กับพระเจ้า แต่เพียงองค์เดียว แม้นกบินหลาตงที่ ญามินทร์เป็นเจ้าของ เขาเชื่อว่านกตัวนั้นเป็นของขวัญที่เขา ได้รับมาจากพระเจ้า ดังการบรรยายผ่านมุมมองของเสียงเล่าว่า “นกต่อของ ญามินทร์...เมื่อไม่กี่วันมานี้ เจ้าแกजूเจ้าของโรงเลื่อยและนักเลงนกผู้ยิ่งใหญ่เคยออกปากซื้อมันในราคาที่สูงลิ่ว แต่ญามินทร์ไม่ยอมขาย เพราะนกตัวนี้คือชีวิตของญามินทร์ มันคือสมบัติมีค่าชิ้นเดียวที่เขาได้อยู่ มันคือนกที่พระอัลลาะห์ ทรงประทานมาให้เขาเพียงคนเดียวเท่านั้นจริงๆ” (ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 37)

ญามินทร์ฝากความหวังในการต่อนกไว้กับพระเจ้า ทุกครั้งที่ญามินทร์ออกไปต่อนกเขาจะพริ้ว ขอพรจากพระเจ้าให้ดลใจให้นกบินมาติดกับดัก ดังเสียงเล่าผ่านความรู้สึกของญามินทร์ว่า “ญามินทร์บังคับ ตัวเองให้คลายตื่นตื่นได้ยากเย็น ในใจของเขาแล่นปรี่ด้วยความหวัง... คราวนี้แหละเห็นทีจะได้เงินช้อยๆ ให้ลิ้มเมาะห่เสียที่ ราคาของมันคงเป็นร้อยแน่ๆ ญามินทร์ตีราคาของมันคร่าวๆ แต่ในใจ ภาพของเมียรัก ที่นอนป่วยมาเป็นแรมปีชัดเจนขึ้นในแววตา พระอัลลาะห์ทรงเมตตาด้วยเถิด... ขอให้นกตัวนั้นบิน ลงมาติดกับดักของเขาไวๆ”(ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 38) ในทำนองเดียวกันหากญามินทร์ พลาดหวัง จากการต่อนก เขาจะคิดว่าเป็นเพราะพระเจ้าไม่ให้ความช่วยเหลือ “ญามินทร์ร้องออกมาอย่างสิ้นหวัง ทุกสิ่งทุกอย่างที่หมายมั่นไว้พังพินาศไปในพริบตา เขาหัวกรงนกกลับบ้านด้วยหัวใจท้อแท้ พระเจ้าไม่ช่วย

ญามีนท์เสียแล้ว” (ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 39)

พระเจ้าในสายตาของญามีนท์มักมีสองด้านที่ตรงข้ามกันเสมอ คือ ด้านหนึ่งพระเจ้าเป็นผู้ดลบันดาลให้เขาสมหวัง และอีกด้านหนึ่งพระเจ้ามักถูกญามีนท์ตัดพ้อด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจเสมอ ดังเสียงเล่าว่า “ทุกคืนญามีนท์เฝ้าแต่สวดอ้อนวอนพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของเขาหายจากโรคร้าย แต่พระเจ้าล่ำก็เหมือนทรงไม่ได้ยินเสียงสวดอ้อนวอนของคนจน ๆ พระเจ้าช่างเฉยเมยที่จะรับรู้” (ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 42)

ปรากฏการณ์ที่สาม ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว แม่และเมียคือครอบครัวของญามีนท์และความหวังเดียวของครอบครัวฝากไว้กับญามีนท์ ในขณะที่ญามีนท์ฝากชีวิตของทุกคนในครอบครัวไว้กับนกต่อที่มีอยู่เพียงตัวเดียวของเขา ในยามที่ญามีนท์ออกจากบ้านไปต่อนก ผู้เป็นแม่จะช่วยเหลือ “สีเมาะห์” เมียของเขาที่กำลังป่วยเรื้อรังและคาดหวังว่าญามีนท์จะหาเงินมารักษาสีเมาะห์ให้หายจากอาการเจ็บป่วยได้ แม่และญามีนท์มักโต้เถียงกันเสมอเกี่ยวกับอาการป่วยไข้ของสีเมาะห์ ในเวลาที่อาชีพนกต่อนกมีรายได้น้อยและไม่แน่นอน แม้ว่า ญามีนท์จะรู้สึกเป็นทุกข์เพราะถูกกดดันจากแม่และอาการป่วยของเมีย แต่คนในครอบครัวยังอยู่กับด้วยความรัก ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือและแบ่งปันความรับผิดชอบเพื่อเอาตัวรอดร่วมกัน

ปรากฏการณ์ที่สี่ ความสัมพันธ์ของคนในระบบตลาด ระบบความสัมพันธ์ของคนในระบบตลาดมักจะมีฝ่ายที่ได้เปรียบและเสียเปรียบ เพราะในหัวใจของนายทุนมีแต่กำไรขาดทุนและผลประโยชน์ที่จะได้ การที่คนจนอย่างญามีนท์ไปขอความช่วยเหลือจากนายทุนหรือเจ้าแก้งเหมือนการเดินเข้าไปสู่ “กับดัก” ที่นายทุนทอดรอไว้เพื่อหาจังหวะตะบปเหยื่อ ญามีนท์เป็นเหยื่อประจำวันรายหนึ่งซึ่งเขามีสิ่งของที่เจ้าแก้งอยากจะได้ เมื่อญามีนท์เข้าไปขอยืมเงินเพื่อนำไปรักษาสีเมาะห์ เจ้าแก้งเริ่มคำนวณผลประโยชน์ที่จะได้จากการมีน้ำใจกับญามีนท์ตามธรรมเนียมของนายทุนท้องถิ่นคือให้ก่อนแล้วเก็บคืนผลประโยชน์เป็นหลายเท่าทั้งกำไรและบุญคุณในภายหลัง ในขณะที่ญามีนท์ต้องเลือกระหว่าง “นกคู่ชีวิต... ถ้าเขาขายไปก็เท่ากับว่าเขาหมดทางหากิน” (ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 44) กับสีเมาะห์เมียของเขาที่กำลังป่วยหนัก รวมทั้งแรงกดดันจากเสียงนินทาของชาวบ้าน “ใครต่อใครในหมู่บ้านต่างซุบซิบนินทาหาว่าญามีนท์ปล่อยให้เมียนอนตายที่ละนิด” (ไพฑูรย์ ธิญา. 2553, หน้า 42)

ภายในใจของญามีนท์เหมือนมีเส้นศีลธรรมสองเส้นที่ขัดแย้งกันเอง แต่ในที่สุดญามีนท์ตัดสินใจเลือกสีเมาะห์ และทันทีที่ญามีนท์ยอมขายนกต่อ เจ้าแก้งรู้สึกโลดอยุ่ในใจและเปี่ยมด้วยความหวังที่จะได้เปิดโรงเลื่อยใหม่อีกหนหลังจากถูกสั่งปิดและยึดใบอนุญาตไปเพราะเจ้าแก้งกลัวโรงเลื่อยไม้เดือนนกต่อของญามีนท์เป็นของขวัญชิ้นดีให้แก่ผู้มีอำนาจที่สามารถช่วยให้เจ้าแก้งเปิดโรงเลื่อยได้อีกครั้ง

“ญามีนท์” เป็นภาพตัวแทนของคนมลายูมุสลิมที่อาศัยธรรมชาติในการยังชีพ ญามีนท์ไม่เคยใช้ความรุนแรงต่อธรรมชาติหรือเอาเปรียบธรรมชาติ การต่อสู้ในสนามของธรรมชาติเป็นการชิงไหวชิงพริบระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตคือ “นกกับนก” และ “นกกับคน” ญามีนท์พัฒนาทักษะการต่อนกของตนเองด้วยการสังเกตธรรมชาติแวดล้อมจนกลายเป็น ภูมิปัญญาของ “นักต่อนก” โดยเฉพาะการสอนนกต่อให้มีลีลาและชั้นเชิงที่เหนือกว่านกป่าด้วยกัน ญามีนท์ทำมาหากินด้วยความสุขตราบเท่าที่ธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์ ซึ่งหมายถึงว่าปายังมีนกให้เขาจับ แต่โลกทุนนิยมได้พรางชีวิตสันติสุขไปจากญามีนท์

เพราะการขอความช่วยเหลือจากเจ้าแกนนั้น ไม่เพียงทำให้เขาต้องสูญเสียคนต่อซึ่งเป็นทั้งเพื่อนและเครื่องมือดำรงชีพ หากยังตัดทอนภูมิปัญญาการต่อกันในวิถีที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ จนในที่สุดทั้ง “คน” และ “นก” ต่างถูกต้อนเข้าสู่ “กักตัก” ของการพัฒนา และเราไม่อาจรู้ได้ว่าภูมิมินท์จะหลุดพ้นออกไปจากกักตักนั้นได้อย่างไรโลกใบเล็กของซัลมาน : เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในระบบตลาด

นาฬิกาในระบบตลาดเคลื่อนที่ไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว และละทิ้งสังคมมนุษย์อย่างครอบครัวของ “ซัลมาน” ไว้เบื้องหลัง การแข่งขันของ “ซัลมาน” เพื่อดำรงอยู่ในวิถีอาชีพประมงแบบประเพณีท่ามกลางการทิ้งถิ่นของเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ กลายเป็นการเพิ่มมูลค่าโดยไม่ต้องลงทุนให้แก่เจ้าของโรงแรมในฐานะสินค้าของแถมพิเศษอันน่าทึ่งและหาชมได้ยากยิ่งสำหรับนักท่องเที่ยวในโลกสมัยใหม่ ดังคำบรรยายการจัดวางสถานที่ของโรงแรมในลักษณะรูปโค้งครึ่งวงกลมผ่านสายตาของผู้เล่าเรื่องว่าสร้างเป็นรูปจันทร์เสี้ยวล้อมโลกของซัลมานไว้ ปลายทั้งสองเกี่ยวติดหาดทรายขาวสะอาด ในตัวโรงแรมมีธุรกิจบริการพร้อมมูล ทั้งบาร์เหล้า เคค มินิเธียเตอร์ และสระว่ายน้ำขนาดใหญ่บนระเบียงดาดฟ้าด้านหน้าโรงแรมซึ่งล้อมไว้ด้วยตัวอาคารรอบสามด้านเป็นลานกว้างปูกระเบื้องโมเสก แต่เลยจากลานกว้างนั้นออกไปข้างหน้าแทนที่จะเป็นหาดทราย กลับกลายเป็นกระท่อมไม้สี่ปรังเคลหลังหนึ่งในดงมะพร้าวคันสวนโรงแรมไว้ด้วยพุ่มรั้วเตี้ย ๆ (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 60-61)

ความทันสมัยได้กักเก็บปิดกั้นซัลมาน และลูกเมียของเขาไว้เป็นเหยื่อล่ออันน่าหลงใหล ซึ่งคอยดึงดูดลูกค้าจากทั่วทุกมุมโลกมาบริโภควิวทัศน์ที่บริสุทธิ์ เรียบง่าย และยังไม่ได้หลงเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในกรอบของความ “ศิวิไลซ์” ดังเสียงเล่าที่กล่าวถึงการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของโรงแรมว่า “เอกสารแนะนำของโรงแรมหรือในนิตยสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว คราวใดมีภาพของโรงแรมอันตามัน อินน์ ปรากฏก็จะต้องมีสักภาพหนึ่งถ่ายจากมุมซึ่งคล้ายต้องการบอกว่า เพียงคุณมาพักที่นี่คุณก็สามารถเห็นบ้านชาวประมงอันเสียบสงบน่าอยู่โดยที่คุณไม่จำเป็นต้องกระดิกตัวออกจากห้องเลย...” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 69)

กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เขียน “โลกใบเล็กของซัลมาน” เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2533 และพิมพ์ครั้งแรกในรวมเล่ม “คนพันธุ์ใหม่- ชุมชนุ่เรื่องสั้นช่อการะเกด 7 เดือนพฤศจิกายน พร้อมกับได้รับรางวัลช่อการะเกดในปีเดียวกันนั่นเอง “โลกใบเล็กของซัลมาน” เป็นภาพตัวแทนของชาวประมงพื้นบ้านที่ถูกความทันสมัยและระบบทุนนิยมบุกยึดพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นที่ตั้งรกรากและแหล่งทำมาหากินที่สืบทอดภูมิปัญญามาแต่ดั้งเดิม

แก่นเรื่องนี้นำเสนอมุมมองในหลายมิติคือ มิติแรก มิติความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่คนรวยและมีอำนาจกระทำต่อคนจนผู้ด้อยโอกาสและไร้ซึ่งอำนาจต่อรองผ่านการซื้อขายที่ดินในระบบตลาดและธุรกิจโรงแรม ดังคำบอกต่อของผู้เล่าเรื่องที่ฟังมาจากคำบอกเล่าของตัวละครซึ่งเป็นคนในพื้นที่ว่า “เจ้าของโรงแรมเป็นผู้มีอิทธิพล และจำเพาะว่าอิทธิพลที่ว่านั้นเกี่ยวพันแน่นแฟ้นกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนหนึ่งของจังหวัด... หุ่นส่วนสำคัญที่เข้ามาสมทบในอันตามัน อินน์เป็นนายทหารใหญ่แห่งกองทัพบกซึ่งอำนาจกำลังบ้านสะพรั่งอยู่ในปัจจุบัน” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 68,72) มิติที่สอง การท่องเที่ยวในกระแสการถวิลหาอดีต ในขณะที่ต้องการความทันสมัย (ของโรงแรม)

นักท่องเที่ยวยังตื่นตากับโลกเก่าของครอบครัวซัลมาน ซึ่งกลายเป็นความสมบูรณ์แบบและสามารถสนองตอบอารมณ์ที่เกิดขึ้นชั่วคราวหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นอารมณ์เทียมที่โหยหาชีวิตที่เป็นของแท้ดั้งเดิมและหายาก ประกอบกับเสียงเล่าว่า “ครั้งหนึ่งของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวต่างประเทศที่เลือกอันดามัน อินันก็เพราะประทับใจเมื่อเห็นภาพโลกใบเล็กของซัลมาน” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 69) และมิติที่สาม มิติความเป็นมนุษย์ที่ถูกทำให้หายไป ทั้งชีวิตอิสระและพื้นที่ (Space) ความเป็นส่วนตัวถูกทำให้กลายเป็นสถานที่เปิด (Open place) ด้วยการถูกจ้องมองทั้งจากสายตาและกล้องถ่ายรูปในแบบซึ่งหน้าและลับหลัง ดังคำบรรยายของผู้เล่าเรื่องว่า

... ครั้นถึงตอนเช้า เมื่อได้เห็นสายหมอกบาง ๆ คลุมดงมะพร้าว เห็นควันไฟสีขาวขำแรกกรุ่นขึ้นมาเหนือหลังคากระท่อมเห็นเรือหาปลาแบบชาวบ้านลำหนึ่งปล่อยให้คลื่นเล็ก ๆ ชัดหยอกอยู่หน้ากระท่อม

... ข้าพเจ้าเห็นแขกที่มาพักหลายคนโผล่หน้าออกมาถ่ายภาพเก็บไว้ดูใจเดียวกับข้าพเจ้า จริง ๆ แล้วข้าพเจ้าเคยเห็นภาพนี้มาก่อนในเอกสารแนะนำของโรงแรม แต่คิดไปว่านั่นเป็นภาพหมู่บ้านชาวประมงใกล้เสียงที่ใดที่หนึ่ง ไม่นึกว่าเจ้าของโรงแรมจะหัวโสดตรงหน้าแบบนี้ แต่ต่อมาข้าพเจ้าก็ได้อ่านนั้นหาข้อวิจารย์ส่วนหนึ่งส่วนใดของโรงแรมไม่ ทว่านั่นแหละคือโลกใบเล็กของซัลมาน... โลกอันปดราวและนำหัวเราะเยาะในขณะเดียวกัน! (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 68, 72)

ผู้เล่าเรื่องซึ่งแทนตนเองว่า “ข้าพเจ้า” ค่อย ๆ ลำดับภาพชีวิตของซัลมานให้ผู้อ่านได้รู้จัก รับรู้ และเข้าถึงตั้งแต่ ต้นเรื่อง ด้วยภาพของชายที่สามารถคาดคะเนได้ว่า เขาหมดสิ้นความเกรงใจ ความไว้เนื้อเชื่อใจ และความนับถือคนอื่นอย่างสิ้นเชิง ดังคำบรรยายว่า “ชายชาวประมงผู้นี้... ร่างกายสูงใหญ่ น่าเกรงขาม แวตาเกรี้ยวกราด ไม่เป็นมิตรกับใครและวาจาสามท้าวซึ่งเขาพร้อมจะฟันใส่ตลอดเวลา ไม่เลือกว่าคนนั้นจะเป็นใคร” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 59)

บุคลิกและกิริยาดังกล่าวกระตุ้นให้ผู้เล่าเรื่องซึ่งมีอาชีพเป็นนักเขียนและเป็น “คนนอก” สนใจอยากรู้อะไรขึ้นกับชีวิตของซัลมาน การสืบสาวราวเรื่องจึงเริ่มต้นในช่วงระยะเวลาสองถึงสามวันที่ผู้เล่าเรื่องพักนอน อยู่ที่โรงแรมอันดามัน อินัน ตัวละครผู้ไขปริศนาชีวิตของซัลมานให้แก่ผู้เล่าเรื่องคือ “แหลม” เด็กหนุ่มลูกชายชาว ประมงในพื้นที่ซึ่งหันมายึดอาชีพบาร์เทนเนอร์ในโรงแรมหลังผลาญเงินส่วนแบ่งจากการขายที่ดินของพ่อแม่จนหมดสิ้น

นอกจากเรื่องราวชีวิตของซัลมานแล้ว ผู้เล่าเรื่องยังได้รับรู้บริบทในพื้นที่ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นที่อยู่อาศัยและแหล่งทำมาหากินของชาวประมงพื้นบ้านทั้งที่เป็นคนพุทธและคนมุสลิมก่อนที่โรงแรมอันดามัน อินันแห่งนี้จะเข้ามาตอกเสาเข็มขึ้นแทนที่ ผู้เล่าเรื่องนำให้ผู้อ่านถอดรหัสได้ว่าอำนาจของทุนรุกเข้าไปในทุกที่ที่สามารถจะต่อทุนให้เป็นกำไรอันแสนงามได้ ดังตัวอย่างครอบครัวของแหลม ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับครอบครัวชาวประมงอื่น ๆ ที่ยอม ละทิ้งอาชีพ ผืนดินและพื้นน้ำอันอุดมที่บรรพบุรุษของตนตั้งรกรากทำกินมานาน เนื่องจากไม่อาจต้านทานจำนวนเงินที่นายหน้าค้าที่ดินเสนอให้ได้ การขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวได้รุกไล่แหล่งทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน และด้วยกลไกของระบบตลาดทำให้กรรมสิทธิ์ที่ดินเปลี่ยนมือจากคนท้องถิ่นไปสู่ภาคเอกชนอย่างรวดเร็ว ยกเว้น “ซัลมาน” หนึ่งในชาวประมงพื้นบ้านส่วนน้อยที่ยังยืนหยัดอยู่อย่างมีคุณค่า

และศักดิ์ศรีความเป็นคนของตน โดยไม่ยอมตกเป็นเหยื่อหรือกัมทวิให้กับอำนาจเงิน

“ซัลมาน” เชื่อมโยงวิถีชีวิตของตนและครอบครัวกับศาสนาและเพื่อนบ้าน ดังเสียงเล่าผ่านความเชื่อของซัลมานว่า “เราคนทะเล ได้มีผืนดินให้ดินเหยียบ นับเป็นความกรุณาสูงสุดของพระเจ้า” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 67) หรือในตอนที “ซัลมาน” ได้ลูกสาวและลูกชายเขาก็เชื่อเชิญเพื่อนบ้านมาร่วมงานพิธีแสดงความยินดีด้วยความเอื้อเฟื้อและใจกว้าง ดังเสียงเล่าผ่านคำบอกเล่าของแหลมว่า “เดิมทีซัลมานเป็นคนดีที่น่าคบหา รักลูกรักเมียยิ่งกว่าใครๆ หหมด ตอนได้ลูกสาว เขาซื้อแพะมาฉลองถึงครึ่งโหล ครั้นถึงคราวลูกชายคนต่อมา ชาวประมงในละแวกนั้นต่างก็อ้อมเอมกับแพะถึงสิบสองตัว” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 65)

“ซัลมาน” ยึดมั่นศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างแนบแน่น มีความผูกพันกับเพื่อนบ้าน และมีอาชีพประมงชายฝั่งที่สามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างเพียงพอ การมีชีวิตที่ “สงบสุข” เป็นเหตุผลหนึ่งให้ซัลมานไม่ยอมขายที่ดินของตนเองแม้มีผู้เสนอซื้อด้วยราคาสูงลิบลัว ในขณะที่เพื่อนบ้านใกล้เคียงต่างขายที่และทิ้งถิ่นกันไปหมดแล้วดังคำบรรยายผ่านเสียงเล่าว่า “รัฐอนุมัติเงินตัดถนนเข้ามาทันทีที่โรงแรมเริ่มทะเลาะธุรกิจบริการนักท่องเที่ยวชวนกันมาบนสะพานตลอดแนวฝั่งด้านนี้ หมู่บ้านชาวประมงถูกถอนรากถอนโคนจนหมดสิ้นในช่วงระยะเวลาแค่ปีเดียว” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 68) “ซัลมาน” กลายเป็น “คนโง่” ในสายตาของเพื่อนบ้านและคนรู้จักทันทีที่เขาทิ้งเงินล้าน และมาดมั่นมุ่งหน้าออกทะเลหาปลาพร้อมทั้งยังคงมีชีวิตปกติอย่างที่เคยเป็นมา ดังเสียงเล่าผ่านคำต่าหนิเจือด้วยอารมณ์โกรธ ความเสียหายแทนและปนด้วยความรู้สึกริษยาอยู่ลึก ๆ ของแหลมว่า “มันเป็นคนโง่ มันถึงเป็นแบบนี้... มันโง่ที่สุดในศตวรรษนี้เลยละนาย... เฮอะ! ...ว่าไปแล้วที่ของบังมานนั้นไม่ถึงไร่เสียด้วยซ้ำ แต่ตอนหลังราคาขึ้นไปถึงสิบล้าน มันยังไม่ยอมขาย... มันโง่จะไม่ว่า...” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 65, 66, 67-68)

อย่างไรก็ตาม หลังจากโรงแรมอันดามัน อินน์ ดำเนินกิจการได้เพียง 2 ปี ก็มีเหตุให้ “ซัลมาน” ต้องตัดสินใจเลิกชีวิตชาวประมง เนื่องจากการที่ซัลมานใช้เวลาในแต่ละวันครึ่งหนึ่งคลุกเคล้าอยู่ในทะเล ใช้เรือและเครื่องมือง่าย ๆ ในการจับสัตว์น้ำชายฝั่งและมีวิถีชีวิตที่วนเวียนไปตามฤดูกาลของธรรมชาติและทรัพยากรได้กลายเป็นภาพตัวแทนของความงามอันเก่าแก่ที่ยังหลงเหลืออยู่ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชม แต่ในทางตรงกันข้ามซัลมานรู้สึกสูญเสียความเป็นอิสระและเสรีภาพในโลกของตนเอง ดังเช่น “ทุกเช้าเมื่อเขากลับเข้ามา นักท่องเที่ยวชอบไปรูดถ่ายภาพเขาโดยเฉพาะตอนเขาดับเครื่องแล้วหันมาจำพายเรือขึ้นเกยหาด” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 70) พฤติกรรมการจ้องมองของนักท่องเที่ยวไม่เพียงเร่งให้ ซัลมานทิ้งอาชีพชาวประมงพื้นบ้าน แยกตนเองและครอบครัวออกจากคนอื่น หากยังกดดันให้ซัลมานต่อต้านและตอบโต้ด้วยวิธีการที่รุนแรงหากเห็นนักท่องเที่ยวขอรูดรูปกับลูกเมียของเขา พฤติกรรมต่อต้านของซัลมานดูประหนึ่งเหมือนไม่ต้องการให้โลกที่แตกต่างเข้ามาแปดเปื้อนตัวเขาและลูกเมีย ซึ่งเป็นเหตุให้ซัลมานถูกตำรวจจับอยู่บ่อย ๆ เพราะไปทำร้ายนักท่องเที่ยว ดังเสียงที่เล่าผ่านคำบอกเล่าของแหลมว่า “ซัลมานโดนตำรวจจับอยู่เรื่อย โดยมากแล้วเกิดจากเขาไปชกปากนักท่องเที่ยวที่จ้างลูกชายหญิงเขาถ่ายภาพด้วย” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549, หน้า 70-71)

ความหมายของ “ชีวิต” ในมุมมองของซัลมานคือ การมีชีวิตอยู่อย่างอิสระและสุขสงบบนแผ่นดิน

ที่พระเจ้าประทานให้ ซัลมานออกแรงทำกินท่ามกลางธรรมชาติและทรัพยากรที่ช่วยให้เขาและครอบครัวมีชีวิตที่พอเพียง ซัลมานจึงภูมิใจในศักดิ์ศรีแห่งการพึ่งตนเอง ต่างจากการให้ความหมายของนายทุนหรือนักท่องเที่ยวในโลกสมัยใหม่ที่ความทันสมัยนำพาชีวิตให้ห่างไกลจากธรรมชาติและความสะดวกอันแท้จริง ซึ่งบางครั้งอาจหลงอยู่ในจินตนาการและความเพ้อฝัน ในขณะที่เจ้าของโรงแรมประสงค์ให้ซัลมานและครอบครัวเป็นสัญลักษณ์ที่มีชีวิตไม่ใช่เป็นเพียงในภาพถ่าย คาดหวังให้ภาพลักษณ์ของโรงแรมมีความหมายมากกว่าที่พักที่เล่นและที่กิน นั่นคือมีความหมายในเชิงอนุรักษ์วิถีชีวิตอันเก่าแก่เอาไว้ด้วยเช่น ซัลมานและวัฒนธรรมการหาปลาของเขา การหุงหาอาหารด้วยไม้ฟืน การแต่งกายอย่างหมิงมลายูมุสลิม ลูก ๆ ชาวประมงที่ไร้เดียงสา กระต้อมครอบครัวชาวประมงชายฝั่งที่ยังคงความมีชีวิตชีวา และมีกลิ่นอายของความเป็นพื้นถิ่นพื้นบ้าน องค์ประกอบเหล่านั้นเป็นอัตลักษณ์ของสินค้าที่มีทั้งมูลค่าและคุณค่าที่สร้างจุดขายให้คนมาเที่ยว มาชม มาถ่าย รูปเป็นที่ระลึก ซึ่งหมายรวมถึงเงินตราจะไหลมาเทมาอีกด้วย เจ้าของโรงแรมจึงหว่านล้อมและเสนอเงินค่าจ้างให้ แต่กลับถูกซัลมานตอบโต้ด้วยวิธีการรุนแรง

จริตและรสนิยมของนักท่องเที่ยวประกอบกับอำนาจทุนในโลกสมัยใหม่ไม่เพียงก้าวล่วงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของซัลมาน หากยังทำลายศักดิ์ศรี ความภาคภูมิใจ และความเป็นตัวตนของเขาจนหมดสิ้น ซัลมานไม่อาจทำใจยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ เขาปฏิเสธการอยู่ร่วมกับโลกสมัยใหม่เพราะรู้สึกถึงความแปลกปลอมและการเข้ากันไม่ได้อย่างสิ้นเชิง ซัลมานก้าวร้าวและใช้ความรุนแรงตอบโต้ นักท่องเที่ยวทุกคนที่ทำให้เขารู้สึกว่าเขาเป็นของแปลก หรือแม้แต่คนในครอบครัวของเขาเองที่ยินดีหรือเต็มใจให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูปจะได้รับผลไม่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่า การต่อสู้เพื่อคุ้มครองสิทธิของตนเองไม่ให้ถูกถ่ายภาพโดยมิได้รับรู้และยินยอมของซัลมาน เป็นส่วนหนึ่งของการรักษา “สิทธิในความเป็นส่วนตัว” (Right to privacy) จะยังไม่มีกฎหมายเฉพาะมารองรับ เช่น ภาวะพิสูจน์ถึงความเสียหายของผู้ถูกถ่ายภาพ ซึ่งมักจะมีลักษณะเป็นนามธรรมอันเป็นการยากที่ผู้เสียหายจะพิสูจน์ว่าตนเสียหายอย่างไรในการที่มีบุคคลอื่นถ่ายภาพของตนโดยไม่ได้รับความยินยอม เป็นต้น (คณธิป ทองรวีวงศ์. 2552. หน้า 13-25) แต่การตัดสินใจขายที่ดินหลังจากสูญเสียสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวของซัลมานในเวลาต่อมา อาจไม่ใช่บทสรุปของความพ่ายแพ้หรือความรู้สึกอับจนหนทางต่อสู้กับการรุกรานของระบบตลาด แต่อาจหมายถึงความพยายามครั้งใหม่ที่จะดำรงชีวิตเสรีและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์เอาไว้

บทสรุป: ข้อถกเถียงระหว่างสันติภาพกับการพัฒนาจากร่องเล่าทั้งสามเรื่อง

เรื่องเล่าทั้งสามเรื่องนำเสนอภาพตัวแทนของคนชั้นล่างในระดับปัจเจกบุคคลที่มีวิถีอาชีพแตกต่างกันไป กรณีศึกษาแรก นาสาน ดุลละ แรงงานรับจ้างที่พยายามกลับไปสู่หนทางแห่งการพึ่งตนเองในวิถีธรรมชาติ กรณี ที่สอง นายจัน วิสัย กรรมกรที่พยายามทำงานหนักทุกอย่างด้วยความหวังว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่าวันนี้ กรณี ที่สาม ญามินห์ ผู้มีความสุขอยู่กับการต้อนกท่ามกลางผืนป่าธรรมชาติ และกรณี ที่สี่ ซัลมาน ชาวประมงพื้นบ้านซึ่งใช้ภูมิปัญญาหาปลาอย่างอิสระในเขตทะเลชายฝั่ง

การดำเนินชีวิตของตัวละครพบว่าในขณะที่ญามินห์ และซัลมาน ต่างมีความสุขในอาชีพตามวิถีของตน แต่นาสาน ดุลละ และนายจัน วิสัย ยังต้องดิ้นรนหาหนทางพึ่งตนเองอย่างถูกต้องเพื่อให้มี

ความสุข แม้เส้นทางชีวิตของตัวละครล้วนต่างกัน แต่ทั้งหมดกลับตกอยู่ในบริบทเดียวกัน นั่นคือการไม่อาจหลีกเลี่ยงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (Modernization) และด้วยวิธีการเล่าเรื่องที่ค่อย ๆ เผยแผ่ความขัดแย้งของตัวละครในบริบทต่าง ๆ ทำให้ภาพด้านมืดของการพัฒนาปรากฏชัดขึ้นทีละน้อย ๆ จนนำไปสู่ข้อสรุปการวิเคราะห์ที่ว่า กระบวนการพัฒนามีส่วนสำคัญในการทำลายสันติภาพของมนุษย์ในระดับปัจเจกบุคคลโดยที่เราไม่รู้ตัว เช่น เมื่อ “คน” ถูกให้ความหมายในระบบคุณค่าที่แตกต่างกันการเคารพซึ่งกันและกันการปฏิบัติต่อกันหรือการให้โอกาสในการเข้าถึงสิ่งต่าง ๆ ของคน ก็ถูกกำหนดภายใต้ “ความจน” และ “ความรวย” การกระทำโดยนัยของความหมายดังกล่าว ได้ทำลายความสุขของคนที่อยู่ร่วมกัน ทั้งที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและในครอบครัว

หรือปัญหาบางอย่างที่ดูกลมกล่อม แต่ได้กลายเป็นค่านิยมที่ต่างยอมรับกันไปแล้ว เช่น การที่เงินถูกผูกติดอยู่กับการพัฒนา ทำให้คนแย่งครอบครองเงิน เกิดระบบการแข่งขันกันหาเงิน ผ่านกระบวนการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กระบวนการการศึกษา ซึ่งกว่าที่เด็กคนหนึ่ง จะเติบโต พวกเขาต้องต่อสู้กับการคัดทิ้งของระบบการศึกษาที่ให้โอกาสแก่คนเก่งและคนรวย ดังเช่น นาสาน ดุลละ ที่ต้องออกจากบ้านหางานทำตั้งแต่วัยเด็ก เราจึงเห็นสังคมที่ผู้คนเอาเปรียบกันด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา อีกทั้งวิธีคิดแบบนี้ทำให้คนที่ดำรงชีพในวิถีแบบดั้งเดิมแบบพออยู่พอกินอยู่ไม่ได้ ดังเช่น ชัลมานที่ถูกตลาดการท่องเที่ยวเข้าไปทำลายความสงบสุขใน นอกจากนี้ ยังมีส่วนทำลายคุณค่าที่มองไม่เห็นนั่นคือการทำลายอุดมการณ์และโลกทัศน์ของคนท้องถิ่นที่ใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนอยู่กับความหลากหลายของทรัพยากรที่เป็นของส่วนรวม อีกทั้งยังคงดูแลปกป้องและพิงพาความหลากหลายนั้นจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

สันติภาพจึงไม่อาจวัดได้ด้วยเครื่องมือหรือวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ เพราะสันติภาพในความหมายของความสุขหรือความสงบสุขนั้นขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่ได้พิงพาดตนเอง และพิงพาอาศัยซึ่งกันและกัน (พุทธทาสภิกขุ, 2529, หน้า 126) ถ้าเราไม่สามารถสร้างความสุขหรือส่งเสริมให้แต่ละบุคคลมีความสุขไปตามวิถีของตนเองแล้วก็ยากที่จะมีความสุขในระดับอื่น ๆ ได้ ด้วยเหตุนี้ ความสุขหรือความมีสันติภาพในความหมายของการพัฒนา กับความรู้สึกที่ได้อยู่อย่างมีความสุขในความหมายของสันติภาพของคนจึงเป็นคนละเรื่องกัน ผู้เขียนบทความนี้จึงเห็นด้วยกับคำกล่าวของอิวาน อิลลิช (2529, หน้า 146) ที่ว่า “ทศวรรษแห่งการพัฒนาทำให้สันติภาพหรือความสงบสุขของประชาชนนั้นได้สูญหายไป” รวมทั้งข้อเสนอที่ว่า “การจำกัดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและหวนกลับไปสู่การสร้างสรรคในระดับพื้นฐาน (Grassroots) นั้นจะเป็นเงื่อนไขหลักสำหรับการฟื้นคืนมาของสันติภาพและความสงบสุขของประชาชน” ในขณะเดียวกัน ยังเห็นด้วยอย่างยิ่งกับแนวคิดของศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553, หน้า 165-174) ที่เสนอทิศทางการพัฒนาประเทศด้วยระบบชุมชน ที่เน้นให้บุคคลพิงพาดตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี โดยไม่ถูกอำนาจข้างบนแทรกแซงหรือครอบงำ ซึ่งเป็นการสร้างความสุขจากข้างในของชุมชนด้วยพลังของคนในชุมชนเอง

เอกสารอ้างอิง

- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549. “โลกใบเล็กของซัลมาน” สะพานขาด. พิมพ์ครั้งที่ 7 หน้า 57-59
กรุงเทพฯ: นาค.
- กณธิป ทองรวีวงศ์. (2552). “มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกถ่ายภาพ
โดยมิได้รับรู้และยินยอม” วารสารสมาคมนักวิจัย. 14(3) : 25; กันยายน-ธันวาคม.
- โคทม อาริยา. 2530. “เทคโนโลยีเพื่อสันติ” ใน สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง.
กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2553. การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2539. “ทฤษฎีสันติภาพ : พิจารณาจากบทเรียนของทฤษฎีสงคราม”
ใน สันติทฤษฎีวิวัฒนาการ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- เตือนใจ ดีเทศ. 2544. “ปาฐกถาเปิดประเด็นเรื่องปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยและทางออก”
ใน รายงานการสัมมนาโต๊ะกลม รัฐบาลใหม่กับการจัดการความขัดแย้งในสังคม. กรุงเทพฯ :
ธรรมดาเพรส.
- ธงชัย สุรการ. 2523 - 2524. “ลิ้นแแรง” รุสมิแล แลใต้. 5 (พฤศจิกายน - มกราคม). 89-93.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. การศึกษาเพื่อสันติภาพ (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 2 ธันวาคม 2554,
จาก: <http://www.reocities.com/midschool2000/newpage7.htm>
- สถาพร ศรีสังข์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). พรพันธุ์ เขมคุณาศัย (ผู้สัมภาษณ์). ณ คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2555.
- พระไพศาล วิสาโล. ดับไฟใต้ด้วยสันติวิธี (ออนไลน์). สืบค้น 5 ธันวาคม 2554
จาก: http://www.visalo.org/article/P_dupFaiTai.htm
- พุทธทาสภิกขุ. 2529. “ด้านในแห่งชีวิต” ปาจารย์สาร. 13 (พฤศจิกายน-ธันวาคม), 119-127.
- ไพฑูริย์ ธัญญา. 2553. “คนต่อนก” ก่อทองทราย. พิมพ์ครั้งที่ 37 หน้า 35-46. กรุงเทพฯ : นาค.
- рінฤทัย สัจจพันธุ์. (2554). ๒๕ ปี การวิจารณ์ “คำพิพากษา. กรุงเทพฯ : กิจไพศาลการพิมพ์และ
ซัพพลายส์.
- สาวิตรี สุวรรณสถิต. 2544. “ปาฐกถาเปิดประเด็นเรื่องปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยและทางออก”
ใน รายงานการสัมมนาโต๊ะกลม รัฐบาลใหม่กับการจัดการความขัดแย้งในสังคม.
กรุงเทพฯ : ธรรมดาเพรส.
- อิวาน อิลลิช เขียน วิภาดา กิตติโกวิท แปลและเรียบเรียง. 2529. “สันติภาพคือวิถีแห่งชีวิต แยก
“สันติภาพ” ออกจาก “การพัฒนา” ปาจารย์สาร. 13 (พฤศจิกายน-ธันวาคม), 144-153.
- Jeroen de Zeeue. (2001). *Building Peace in War-Torn Societies : From Concept to Strategy*.
Netherlands Institute to International Relations “Clingendael” Conflict Research
Unit. Retrieved October 9, 2011 from : <http://www.clingendael.nl/cru> [9 ตุลาคม 2554]